

Goudana

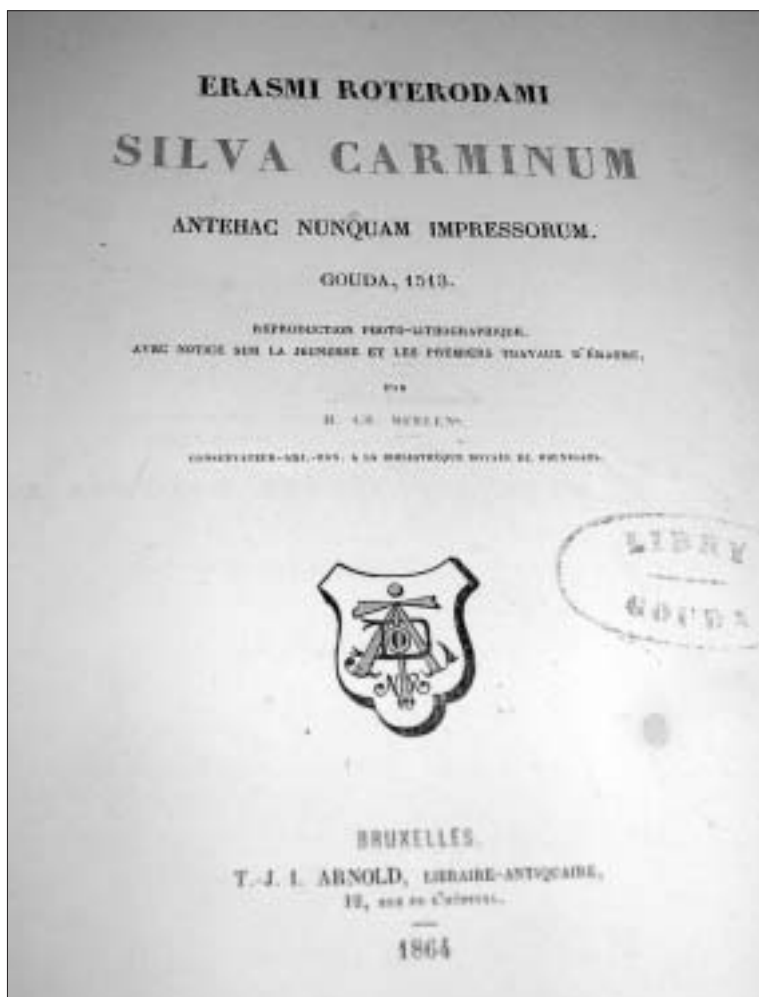
3. Erasmus op de drukpers in Gouda

Paul H.A.M. Abels

Als het aantal Goudse drukken van de werken van Erasmus tekenend is voor de geneenheid van Gouda tot zijn wereldberoemde bastaardzoon, dan is het daarmee door de eeuwen heen droevig gesteld geweest. Er zijn slechts drie werken van zijn hand bekend die een dergelijk Gouds stempel dragen, voorwaar een mager resultaat voor een stad die zo prat gaat op zijn bijzondere band met deze humanist. Schrale troost is wel, dat de allervroegste 'Nederlandse' druk van een werkje van Erasmus uitgerekend hier het licht zag.¹ Op 18 mei 1513 legde de Goudse boekdrukker Allaerdus Gauter de laatste hand aan Erasmus' *Silva Carminum*. Het Goudse karakter van dit werk wordt op de laatste bladzijde nog eens benadrukt door een houtsnede met het wapen van Gouda.

Over de drukker is erg weinig bekend. Hij is vermoedelijk identiek met Allert Gherijts prenter, die in 1517 een huis en erf op de Nieuwehaven - hoek Vuylsteeg verkocht aan zijn moeder Rassent Jacobsdochter. Van hem zijn slechts drie uitgaven bekend. Naast het geschrift van Erasmus legde hij een geschrift over het bisdom Utrecht op de persen en een theologisch werk van Hieronymus Savonarola. In laatstgenoemd werk staat dat het in 1517 gedrukt is te Gouda 'in den Goutbloem'.²

Het drukken van de *Silva Carminum* was een initiatief van de Goudse arts en regent Reynier Snoy, die goed bevriend was met Erasmus. Het boek bevat gedichten van Erasmus, maar ook van zijn boezemvriend Willem Hermans (Goudanus). In de inleiding op het werk verklaarde Snoy dat beide Augustijnse monniken de gedichten hadden geschreven gedurende de tien jaar dat zij

Titelblad van Erasmus' *Silva Carminum*, uitgegeven door Reinier Snoy bij Allaerd Gauter (Gouda 1513). Het Goudse streekarchief beschikt alleen over deze fotomechanische herdruk uit 1864. Foto: Marieke Abels.

gezamenlijk in het klooster Stein verbleven.³ Van dit door en door Goudse boekwerkje is helaas geen exemplaar in de stedelijke librije bewaard gebleven. Dat is des te betreurenswaardiger, aangezien het oorspronkelijk wel deel heeft uitgemaakt van deze collectie. In 1605 kreeg Johannes Lydius, gereformeerd predikant in Oudewater, namelijk van het Goudse stadsbestuur dertien gulden en tien stuivers beloning omdat hij de stad een 'bouckgen' had geschonken dat geschreven was door Erasmus en Wilhelmus Goudanus, 'welck bouckgen heyr eerste uytgegeven werck geweest ende ter Goude gedruct is'.⁴ Dat in het Streekarchief heden ten dage toch een goede impressie verkregen kan worden van dit bijzondere Goudse drukje, is te danken aan de latere aanschaf van een fotografische herdruk die in 1864 door de Brusselse uitgever J.I. Arnold op de markt werd gebracht. Deze 'reproduction photo-lithograohique' werd door H.C. Ruelens voorzien van een inleiding met bijzonderheden over Erasmus' jeugd en geschriften.

Na het verschijnen van *Silva Carminum* duurde het bijna anderhalve eeuw voordat er in 1660 eindelijk weer een van Erasmus' geschriften in zijn geboorteplaats of in elk geval plaats van verwekking van de persen kwam, *Het eerste(-tweede) deel, der Paraphrasis, dat is: Verklaringhe op het Nieuwe Testament*.⁵ Net als bij Erasmus' geboorte ging de meeste eer daarbij echter toch weer naar Rotterdam. Op de titelpagina prijken namelijk de namen van de drukkers Pieter en Abraham van Waesberge uit Rotterdam, terwijl pas op de laatste pagina van het boek blijkt dat het werk in Gouda is gedrukt door Willem van der Hoeve. Deze Willem Reyniersz van der Hoeve werd omstreeks 1617 geboren en woonde en werkte aan de Peperstraat. Hij overleed op 17 juni 1689.⁶

Meer dan twee eeuwen later zag de derde en laatste Goudse Erasmusdruk het licht. In 1872 gaf B.H. Maaskant *Van de vrye-wil, tegen D. Martinus Luther* opnieuw uit. In hetzelfde jaar verscheen bij Maaskant een Nederlandse vertaling van Luthers reactie uit 1525, onder de titel *Servum arbitrium, dat is, De knechtelijke wille: verklarende dat de vrye wille niet is geschreven tegen Erasmus van Rotterdam*.

Gouds stempel

Al met al heeft onze speurtocht naar Goudse uitgaven van Erasmus maar een mager resultaat opgeleverd, ware het niet dat er momenteel nog een ander werk van Erasmus in de handel is met letterlijk en figuurlijk een bijzonder Gouds stempel. Bij Antiquariaat Forum in 't Goy is een bijzondere editie te koop van Erasmus' *Colloquia*, in een Leidse uitgave van Franciscus Hackius uit 1655 met op de titelpagina een fraai portret van de grote humanist en drie van zijn leerlingen rond een globe en een opengeslagen boek. Het betreft een zogeheten prijsband, die aan het einde van een schooljaar werd uitgereikt aan uitmuntende leerlingen van stedelijke Latijnse scholen. In de zeventiende eeuw had elke stad van enige omvang zo'n vooropleiding voor de universiteit en op de omslag van dergelijke prijsband prijkt dan ook doorgaans het wapen van de betreffende stad. Dergelijke fraai ingebonden werken, met meestal een klassieke of in elk geval Latijnstalige inhoud, zijn in onze tijd een gewild verzamelobject onder bibliofielen. Het te koop aangeboden boek van Erasmus is een prijsband die werd uitgereikt aan een leerling van de Goudse Latijnse School. De omslag bevat niet alleen de opdruk 'GOVDA' en het jaar van uitreiking (1658), maar ook de naam van de gelukkige prijswinnaar 'AE. VERRET'. Uit een inscriptie voorin het boek blijkt dat het gaat om Aegidius (Gillis) Viret, aan wie de prijs van beste leerling is toegekend door zijn docenten A. Offenburen, D. Breuckel, T. van der Graeff and J. van der Wol, onder het rectoraat van Johannes Wourdanus. Na zijn opleiding in Gouda zou de prijswinnaar een plaats weten te verwerven in het Waals College in Leiden, bestemd voor Franstalige theologiestudenten aan de universiteit aldaar. Hij studeerde daar van 1664 tot 1670, maar of hij zijn studie volledig heeft kunnen afronden is onzeker, aangezien in het laatstgenoemde jaar gemeld wordt dat hij veelvuldig ziek was.⁷

Waarde

Werken van Erasmus zijn al vroeg in de zestiende eeuw in voor die tijd ongekende oplages gedrukt. Met name zijn Bazelse huisuitgever van Erasmus, Johannes Froben, tekende voor een enorme productie. Boeken van de grote humanist, ook vele exemplaren die nog tijdens zijn leven zijn gedrukt, worden met grote regelmaat te koop aangeboden op veilingen en antiquariaten. De prijzen variëren sterk, maar zijn voor de minder zeldzame werken relatief laag voor dergelijke vroege drukken. Voor een bedrag van onder de duizend euro kan zo'n vroege druk wel worden aangeschaft. Dat geldt uiteraard niet voor een zeldzaam werkje als het genoemde Goudse drukje uit 1513, dat niet snel te koop zal worden aangeboden. De zeventiende-eeuwse 'Goudse' uitgave van de *Paraphrasis* is daarentegen wel met een zekere regelmaat te koop en moet dan enkele honderden euro's opbrengen. Het negentiende-eeuwse Erasmusdrukje van Maaskant is onlangs al voor twee tientjes te koop geweest. Veel duurder is uiteraard de Goudse prijsband uit 1658. Voor deze unieke gelegenheidsuitgave moet de verzamelaar ruim 1500 euro neertellen.

Noten

- 1 Volgens de opgave in de Short Title Catalogue Netherlands (tot 1800) van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.
- 2 Dalmatius van Heel, *De Goudse drukkers en hun uitgaven*, II (Gouda 1951) 19-20.
- 3 A. Hyma, *The youth of Erasmus* (Michigan 1930) 207-208.
- 4 G.D.J. Schotel, *Iets over Hieronymus van Beverningh en Bruno van der Dussen* ('s-Hertogenbosch 1847) 156.
- 5 Short Title Catalogue Netherlands (tot 1800) van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.
- 6 Dalmatius van Heel, *De Goudse drukkers en hun uitgaven*, V (Gouda 1952) 21.
- 7 G.H.M. Posthumus Meyes, *Geschiedenis van het Waals College te Leiden 1606-1699* (Leiden 1975) 195.